

Ανάλυση στα γεγονότα

Η βαθειά κρίση του εκπαιδευτικού συστήματος*Much ado about nothing***Του ΔΗΜΗΤΡΗ ΤΣΑΡΔΑΚΗ(*)**

Για να κατανοήσουμε τη γενική κρίση του εκπαιδευτικού συστήματος των τελευταίων τριάντα ετών, πρέπει προηγουμένως να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο ο εκπαιδευτικός μηχανισμός συνδέεται με το ευρύτερο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον. Όλο και ευρύτερα γίνεται σήμερα αποδεκτό ότι ο εκπαιδευτικός μηχανισμός μιας κοινωνίας και κυρίως το σχολικό σύστημα είναι οργανωμένα με τρόπο που να ευνοεί τη συσσώρευση ενός είδους κεφαλαίου (της γνώσης), το οποίο ελέγχεται από μια κυρίαρχη πολιτικοοικονομική και θρησκευτική ελίτ. Αυτό που κάνει το σημερινό σχολικό σύστημα είναι, να θέτει σε κίνηση έναν ομογενοποιητικό μηχανισμό συναίνεσης και προσαρμογής, σε μια παραγωγική μηχανή του παγκόσμιου υστερο-καπιταλιστικού συστήματος της ελεύθερης οικονομίας της αγοράς.

Να αναπαράγει, δηλαδή, ευχαριστημένους πολίτες, ευπειθείς υπηκόους του συστήματος, προσφέροντάς τους για αντάλλαγμα ένα αστραφτερό αυτοκίνητο (για να σκοτώνονται στους δρόμους), μια τηλεόραση (για να απολαμβάνουν την τηλεοπτική ηλιθιότητα) και ένα κινητό τηλέφωνο (για να διασκεδάζουν την επικοινωνιακή τους πλήξη). Αυτό το επιτυγχάνει κυρίως μέσα από την εγχάραξη ενός συστήματος αντιλήψεων και πρακτικών που είναι συμβατές με το μοντέλο της ορθολογικής προόδου του συστήματος της ελεύθερης αγοράς, το οποίο θεμελιώνεται σε μια άρρητη συναίνεση μέσω του μηχανισμού κοινωνικής ιδιοποίησης του λόγου.

Είναι εντυπωσιακό ότι αυτός ο μηχανισμός προσαρμογής σε ένα γνωσιοκεντρικό σχολείο της επιτήρησης της σκέψης, βρίσκει την αποθέωσή του στη δευτεροβάθμια και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Έτσι, λοιπόν, παρά τις προσπάθειες που έγιναν κατά τα τελευταία χρόνια για τον εκδημοκρατισμό και τον εκσυγχρονισμό του σχολείου, αυτό, στη γενική του φιλοσοφία και κατεύθυνση, παραμένει ένα τυφλό τυπολατρικό και τεχνοκρατικό σχολείο, ενώ συγχρόνως προσπαθεί τάχα να αμφισβητήσει την αυθεντία της κοινωνικοοικονομικής εξουσίας. Με άλλα λόγια, πρόκειται για ένα σχολείο των «ίσων αποστάσεων», το οποίο δεν επιθυμεί (και ίσως δεν μπορεί) να συγκρουστεί με τις κατεστημένες πολιτικές, οικονομικές και κυρίως με τις θρησκευτικές ελίτ της χειραγώγησης της σκέψης.

Σκόπιμα δεν αποσαφηνίζει τον ιδεολογικό και ταξικό του χαρακτήρα (μάλλον τον καμουφλάρει), για να μπορεί να κρατάει ισορροπίες μιας χαλαρής και ανεπιτήδευτης προσήλωσης στο ιδεώδες της «προόδου», του ανταγωνισμού και της «ανάπτυξης», που είναι η προμετωπίδα του συστήματος της νεοφιλελεύθερης οικονομίας της αγοράς. Γι' αυτό και τα σχολικά προγράμματα και βιβλία δεν έχουν στη βάση τους κανένα φιλοσοφικό και ανθρωπολογικό υπόβαθρο, που να βασίζεται σε ένα σύστημα αξιών του κοινωνικού ανθρωπισμού.

Η σημερινή κρίση του εκπαιδευτικού συστήματος, ως πρόβλημα, αποτελεί μέρος του γενικότερου προβλήματος της κρίσης του ιδιοκτησιακού - ναρκισσιστικού μοντέλου του πολιτισμού μας και κυρίως των δυτικών καπιταλιστικών κοινωνιών. Το σημερινό σχολείο βρίσκεται κάτω από τον διακριτικό έλεγχο και την πίεση μιας διεθνοποιημένης οικονομικής ελίτ (συνεπικουρούμενης και από τη θρησκευτική ελίτ), η οποία προστατεύεται και ενισχύεται συνεχώς από ένα ογκώδες και αδιόρατο δίκτυο θεσμικών και οικονομικών σχέσεων και ρυθμίσεων.

Αυτό το θεσμικό δίκτυο (διάφορες συμφωνίες) της παρέχει τη δυνατότητα να παρεμβαίνει στα εκπαιδευτικά συστήματα και να διαμορφώνει σε κάθε εποχή τις ιδέες, τις αξίες και τις συμπεριφορές, με άλλα λόγια την ιδεολογία της οικονομικής και θρησκευτικής ελίτ, περί της εγκόσμιας (ή επουράνιας) «σωτηρίας» του ανθρώπου. Έτσι το σχολείο, μέσα από μια σειρά εγχάραξεων, διαμορφώνει από πολύ νωρίς τις συνειδήσεις των μαθητών, των οποίων η κυρίαρχη ιδεολογία και ο κυρίαρχος τρόπος ανάλυσης του «δεδομένου» κόσμου, συσσωματώνονται στη γραμμική αντίληψη των εννοιών - ιδιοποίηση - ανταγωνισμός - ανάπτυξη - πρόοδος. Ειρήσθω εν παρόδω ότι αυτό, ακριβώς, το μοντέλο ανάπτυξης ευθύνεται πρωταρχικά για τη βία και την επιθετικότητα στον κόσμο.

Για τον σημερινό απόφοιτο του Λυκείου, ο οποίος εσωτερικεύει την παραπάνω γραμμική αντίληψη για την ιδέα της προόδου, ένας κόσμος που δεν αναπτύσσεται και δεν προοδεύει είναι αδιανόητος. Και, βέβαια, η ανάπτυξη και η πρόοδος, στη συνάφεια αυτή, κατανοούνται και ερμηνεύονται με καθαρά τελεολογικούς και μηχανιστικούς όρους. Με άλλα λόγια, ένας κόσμος, ο οποίος περνάει μέσα από τη νομοτελειακή εξέλιξη της επιστήμης και της τεχνολογίας και πηγαίνει όλο προς «ανώτερα επίπεδα», όπου ο τελικός σκοπός είναι ήδη εγνωσμένος, τούτέστιν η επίγεια ή επουράνια (κατά περίπτωση) «σωτηρία» του ανθρώπου.

Κοντολογίς, το σημερινό σχολείο είναι εκδήλωση ενός πολιτιστικού μοντέλου των σιδερικών και των αποβλήτων, που εγκαταστάθηκε στον πλανήτη κυρίως κατά τους δύο τελευταίους αιώνες της βιομηχανικής ανάπτυξης. Ως σχολείο χειραγωγημένο από τις οικονομικές και θρησκευτικές ελίτ δεν είναι σε θέση να προτείνει ένα «ανθρωπολογικό πρόταγμα» για τους μαθητές. Δηλαδή, να θέσει ερωτήματα, όπως, ποια συστήματα αξιών πρέπει να προωθεί και ποιους προσανατολισμούς πρέπει να έχουν οι μαθητές στη ζωή τους,

για να μπορούν να κάνουν τις επιλογές τους, ελεύθεροι από μηχανισμούς χειραγώγησης και καταστολής της σκέψης. Προφανώς, το υπαρκτό σχολείο ως μηχανισμός κοινωνικής ενσωμάτωσης των μαθητών δεν μπορεί να το κάνει αυτό, γιατί θα έπρεπε να μπει σε μια διαδικασία ρήξης με τις κατεστημένες απόψεις ενός κλειστού κρατικο-ιδεολογικού συστήματος εξουσίας, που το συντηρεί μέσω ψευδο-μεταρρυθμίσεων, επειδή έτσι το χρειάζεται.

Συμπερασματικά, όσες μεταρρυθμίσεις και να γίνουν, αν δεν αλλάξει το υπαρκτό κοινωνικοοικονομικό μοντέλο ανάπτυξης, το «υπαρκτό» σχολείο της εργαλειακής σκέψης, της πειθαρχίας και της προσαρμογής σε ένα «δεδομένο» μοντέλο διαχείρισης των ανθρώπινων υποθέσεων, που συνεχώς «προοδεύει» και «αναπτύσσεται» (σε ποια άραγε κατεύθυνση;), δεν μπορεί να αλλάξει τη σημερινή κατάσταση. Θα παραμείνει ένα σχολείο φοβισμένο, που δεν μπορεί να αμφισβητήσει τις κατεστημένες δομές της κυρίαρχης πολιτικο-οικονομικής ελίτ και τα συναφή δόγματα της θρησκευτικής και μεταφυσικής ενόρασης του κόσμου. Ενός κόσμου, όπου το βασικό αξίωμα είναι «καταναλώστε όσα περισσότερα αγαθά σας προσφέρουμε, γιατί εμείς ξέρουμε πώς κανείς μπορεί να πραγματώσει την υπέρτατη ευτυχία», σ' αυτόν εδώ τον κόσμο. Γιατί στον «άλλο κόσμο» θα σας παραλάβει η θρησκεία και οι αντιπρόσωποι του Θεού επί της Γης.

Και να μη μας διαφεύγει ότι η βασική συνιστώσα του ετεροκαθορισμού της συνείδησης του ανθρώπου είναι οι μοιρολατρικές και μεταφυσικές αντιλήψεις, που δεσπόζουν τόσο μέσα στον τηλεοπτικό όσο και μέσα στον κοινωνικό και πολιτικό χώρο. Μια ετεροκαθορισμένη συνείδηση είναι μια αλλοτριωμένη συνείδηση, προϋπόθεση για να ασπασθεί κανείς τα δόγματα του ετεροκαθορισμού. Αν υπάρχει, λοιπόν, ένας λόγος για αγώνες, αυτός δεν θα μπορούσε να είναι άλλος παρά το αίτημα για τον αυτοκαθορισμό της συνείδησης του ανθρώπου, και αυτό σίγουρα περνάει μέσα από την παιδεία και την εκπαίδευσή του.

*Ομότιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου Πατρών.